

SÜPÜRGEÇİLİK

Trabzon'un, tarihi ticaret adası Kemeraltı'nın şirin esnafı süpürgeciler kepenk indirmek üzere... Trabzon yapımı süpürgeler teknolojiye mağlup olurken, el sanatı olarak değerini yitiren süpürgecilik de sadece dedelerin torunlarına anlattığı hikayelerde yer alıyor. Bilenler bilir, İstanbul'un Tahtakale'si neyse Trabzon'un Kemeraltısı da odur. Deniz ticaretinin ve koloniciliğin yoğun yaşandığı dönemlerde Trabzon'a yaşanan ticaret gemilerinin, yüklerini Kemeraltı'ndaki tüccarlara sattıkları bilinir.

Aslında Kemeraltı da ayrı bir araştırma ve haber konusudur. Bugün bakırcılarla birlikte, tuhafiyeye, züccaciye esnafının yoğunlukta olduğu bölgede, sayıları giderek azalan süpürgeciler, hayatta kalma mücadelesi veriyorlar. Kemeraltı'nın tarihi Bedesten Caddesi üzerinde 5-6 süpürgeci esnafı ancak kaldı. Onların da çoğu süpürge üretmekten çok, toptan alım-satım işi yapıyor. Süpürge işini bırakıp nalbur açma hazırlığında olan Yaşar Kurt ile görüşüyoruz.

Kemeraltı ve süpürgecilik

"Otuz yıldır süpürgecilik yapıyorum. Bir akrabamın yanında başladım bu işe. Artık bu iş ekmek kazandırmıyor. Dolayısıyla ben de süpürgeciliği bırakıp nalbur açmaya karar verdim.

Trabzon'da süpürgeciliğin tarihi çok eskilere dayanmakta. Bunun en önemli nedeni de; Trabzon'un, İpekyolu'nun Doğu kapısında bulunması. Bundan dolayı yarım kilo çalıdan oluşan "Trabzon imalatı süpürge" diye bir süpürgenin var olduğunu herkes söylemekte. Ancak, bu işin merkezi Edirne... Adapazarı, Samsun-Çarşamba da Edirne'yi takip eder."

Yaşar Usta'nın anlattığı gibi süpürgenin ana maddesi çalı ve o çalının da merkezi Trabzon değil. Ancak Trabzon süpürgesi diye bir süpürge çeşidi var. Tıpkı, İspir Kurufasulye ya da Malatya Kayısı gibi... Edirne'den Adapazarı'ndan gelen çalılar, Trabzon'da işlenip süpürge haline geldiği için 'Trabzon süpürgesi' deniyor. Ve bir de, Trabzon süpüresinin en belirgin özelliği ağır olması.

"Süpürgenin ana maddesi çalılar Edirne'den Türkiye'ye dağılır. Diğer başka illerde de var ancak kaliteli mallar Edirne'de var. Diğer bitkiler gibi, bunun da tohumu var. Süpürge çalısı olana kadar büyütülüyor ve daha sonra mısır gibi ayıklanıyor. En son aşamada 'kuruma' aşaması. Bu aşamadan sonra çalı, süpürge olmaya hazır halde süpürge imalatçılarına bekler. Şu aşamada kilosu 3.5 milyon TL... Bazıları 700 gram çalıdan yapar, bazıları daha az. Ancak sizin de bildiğiniz gibi ağır süpürge daha kaliteli süpürgeci. Trabzon süpürgesi de ağır süpürgeci."

4 seansta süpürge

Süpürge 4 aşamadan geçerek süpürmeye hazır hale geliyor. Hammaddenin hazırlanması, taslak aşaması, koçanın dikilmesi ve nihayetinde satışa hazır hale gelmesi. Yaşar Bey'in dediğine göre, üç kişi günde 50 süpürge yapabiliyor:

"3 kişiyle günde 50 süpürge yaparsınız. Toptan bunları 150 milyona satarsınız. Bir süpürge 2 milyon 250 bin TL'ye mal olur, 3 milyona da satılır. Size de 750 bin kalır. Bu şartlar altında imalat etsen ne olacak, etmezsen ne olacak? Ben de imalatı bıraktım ve hazır alıp satmaya başladım. 750 bin Lira'dan işçiye, dükkana, hammaddeye para vereceğim; bir de para kazanacağım. İşte bu çok zor. Al-sat daha karlı. Artık al-sat'ı da bıraktım dükkanımı kapatıp başka bir yerde nalbur açacağım."

Yaşar Bey'in anlattığına göre, eskiden süpürgecilikte hem para hem de çalışma heyecanı varmış. Sabah dükkanı açıp, süpürge yapmaya başlamak için erkenden işine gelirmiş:

"Eskiden böyle değildi ki evlat! 1'e 3 kazanırdın. 15 sene öncesinden bahsediyorum. Elektrik

süpürgesinin yaygınlaşmadığı günlerden. El süpürgesiyle evini süpürenler az sayıdaydı. Süpürgeyi daha çok köylüler kullanırdı. Şimdi köylerde olan insanlar da şehirlere geldi. Şehirlerde de elektrikli süpürge kullanıyor. Bir de artık evler, köşeden köşeye halıyla döşeniyor, ya da değişik yer döşemeleri var. Kırsal kesim de halıya maliye dönerse kesinlikle bu iş biter. Belki, tuvalet süpürmek için falan ancak alınır.”

Süpürge kalfası yok

3-4 milyona el süpürgesi almayanlar, taksitlerle elektrik süpürgesine yönelince, bu işin çırağı da, ustası da, kalfası da ekmeğini başka yerlerde aradı. Yaşar Bey de eskiden mal yetiştiremiyordu, şimdi ise yanında tek işçi bile çalıştırmıyor:

“Eskiden işçi çoktu, işçi de bulabiliyorduk. Şimdi iş de yok, işçi de... İlkokul ya da ortaokulu bitiren ve işi olmayan gençler süpürgeciliğe merak salardı. Benim yanımda üç hatta dört kişi çalışırdı. İşin ve işçinin olduğu dönemde günde 100 süpürge yapardık. Erzurum’dan ve Trabzon’a yakın diğer illerden telefonla sipariş alırdık. Yetiştiremediğimiz dönemler de oluyordu.

İki çocuğum var; ikisi de bu işi yapmak istemedi. Kemeraltı’ndaki Bedesten Sokak’a baktığınızda, on civarında süpürge imalatçısı gözünüze çarpar ancak çoğu üretimin yanında hazır süpürge satıyor. Ben de işlerinden biriydim ancak bırakıyorum. On beş sene önce bizim yetiştirdiğimiz işçiler bu mesleğe sarıldılar, ancak artık onlar da yok. Mal talebi olmayınca üret üret nereye kadar? Onların bazıları da devlet işine kapağı attı ve bu piyasadan çekildi.”

Yaşar Bey, süpürgeciliğin bitmesini çeşitli nedenlere bağlarken, Maliye’nin defter tutma zorunluluğundan ve İtalya’dan getirilen makinelerin pahalılığından şikayet ediyor:

Süpürge ithal ediyoruz

“Üretimin en önemli malzemesi dikiş makinesi, o da İtalya’da var. Oradan geliyor bize. Türkiye’de imalatı yok. 10’la 15 milyar arasında. Böyle bir makineyi Trabzon’a getirdin mi günlük 1000 süpürge üretmelisin. Trabzon’da süpürge dikimini genelde kadınlar elle yapıyor. Bir de bize defter tutma zorunluluğu getiriyorlar. Kendimizi tutacak gücümüz yok ancak maalesef defter tutmak zorunda kalıyoruz.”

Bu arada Yaşar Bey ilginç bir gözlemini bizimle paylaşıyor: Trabzon insanının zorlamaya gelmediğini anlatıyor:

“İnsanımız zorlamaya gelmiyor. Malı buradan yükleyip, Erzurum’a Çorum’a gidip 10 gün 15 gün beklemez. Ancak Çarşambalı yağmur altında bir ay durur, aç durur. O adamlar mallarını satar. Böyle olduktan sonra ben nasıl ürettiğimi Trabzon dışında satayım? Bu haldeyiz yani ve bu işi yapan da 4-5 kişi kaldı.”

Nerede o eski süpürgeler!

İran’da Şah’ın döneminde, bu ülkeye süpürge Trabzon Kemeraltı’ndan gidiyormuş. Oysa şimdi Trabzon kendine yetecek süpürgeyi bile imal edemiyor, dışarıdan alıyor. Dışarıdan Trabzon’a süpürge gelmezse, süpürge kıtlığı bile yaşanacağını söylüyor Yaşar Bey: “Sadece Trabzon’un ilçeleriyle, köylerinin süpürge talebi için en az 50 kişi çalışmalı. Adapazarı’nda iki bin tezgah vardı ama şimdi sadece 500 tezgah kaldı. Talep bitince kalite de düşmeye başlıyor.”

Yaşar Bey’in anlattığına göre, artık samanla çamuru yoğurup süpürge yapıyorlar ve de millete yutturuyorlarmış...

Evlerimizin üzerinde gezmeye kıyamadığımız el dokuması halıları, pırıl pırıl yapan süpürge maalesef bugün tuvaletlerde ya da çöpçülerin elinde, sokaklarda... Zaman içinde pul pul dökülen çalılardan dili olsa çok şey anlatırdı şüphesiz, ancak onları da elektrik süpürgesi yuttu.

“Otuz yıldır süpürgecilik yapıyorum. Bir akrabamın yanında başladım bu işe. Artık bu iş ekmek kazandırmıyor. Dolayısıyla ben de süpürgeciliği bırakıp nalbur açmaya karar verdim.

Trabzon’da süpürgeciliğin tarihi çok eskilere dayanmakta. Bunun en önemli nedeni de; Trabzon’un, İpekyolu’nun Doğu kapısında bulunması. Bundan dolayı yarım kilo çalıdan oluşan “Trabzon imalatı süpürge” diye bir süpürge var olduğunu herkes söylemekte. Ancak, bu işin merkezi Edirne... Adapazarı, Samsun-Çarşamba da Edirne’yi takip eder.”